

Ekkehardt Oehmichen/Sylvia Feuerstein

Rádió, iPod vagy koncert?

A rádió jövőbeni szerepe a zenekultúrában

A privát lemez- ill. CD-gyűjtemény és az egyéni hangverseny- illetve operalátogatás klasszikus versenytársai a rádiónak. A fiatalabb generáció hozzá van szokva ahhoz, hogy a zenehallgatás helyét és idejét maga határozza meg. Milyen szerepet képes a rádió a jövőben a klasszikus zene terjesztésében betölteni?

A klasszikus zene élvezetéhez lehet rádiót hallgatni, saját CD-t és hanglemezt feltenni vagy válogatni Németország széles és sokoldalú regionális koncertkultúrájának kínálataiból. Ez a három út kölcsönösségben, de ugyanakkor versenyben is állhat egymással.

Ez a helyzet egy sor kérdést vet fel: milyen jelentősége van a klasszikus zene befogadását illetően a rádiónak, az egyénileg rendelkezésre álló hanghordozókkal szemben Németországban? Milyen értéket képvisel a koncertlátogatás? Mi módon írható le a rádió, egyéni hanghordozó és koncertterem közötti kiegészítő vagy helyettesítő viszony? Ki használja a lehetőségeket egymás kiegészítéseként, ki és miért választja ezek közül csupán az egyiket? Másikféleképpen megfogalmazva: létezik a klasszikus zene háromféle befogadási módja között egy stabil, kiegyenlített kapcsolat vagy minden esetben számolnunk kell valamelyik dominanciájával?

A rádió kulturális kínálatának jövőjét tekintve, kívánatos a klasszikus zene és azzal határos műfajok sugárzása, felvállalva a más eszközök által továbbított zenével való átfedettséget vagy versenyt is. Az ARD komolyzenei stúdiója ezt tekinti feladatának.

Komolyzene-hallgatás rádió

A felnőtteknek még mindig mintegy 8 százaléka legalább háromszor hetenként hallgat a rádióból klasszikus zenét („sokszor hallgatók”), további 11 százaléka legalább egyszer hetenként („egyéb hallgatói kör”, lásd az 1. grafikát).

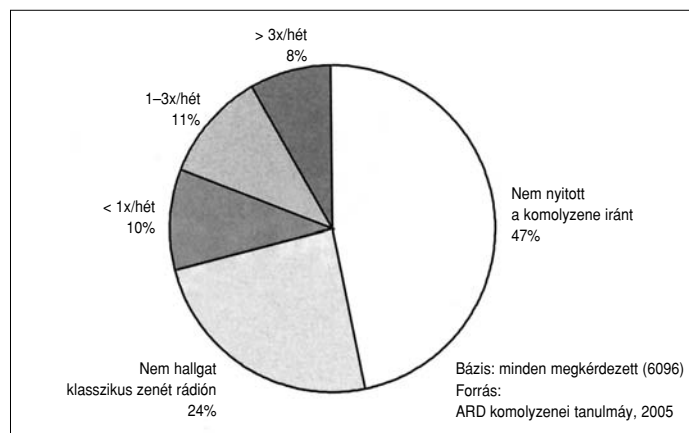
Háromnegyede azoknak, akik egyébként szeretik a klasszikus zenét, alig vagy egyáltalán nem kapcsolják be a rádiót ezekért a programokért. A felnőtt német polgárok tíz százalékát a „ritkán

hallgatók” (kevesebb mint egy alkalom hetenként), 71 százalékát a „nem hallgatók” közé lehet sorolni. Figyelemre méltó, hogy ezen rádiót nem hallgatók 24 százaléka a klasszikus zenét kedvelők köréből kerül ki. Meghatározhatók tehát olyan releváns csoportok, amelyek a komolyzene iránt ugyan vonzódnak, de igényeiket nem a rádió, hanem saját hanghordozóik vagy koncertek útján elégítik ki.

Ki hallgat komolyzenét a rádióból? Ők főleg idősebbek, 50 év feletti, sőt még inkább 65 év feletti (lásd 1. táblázatot). A 14–49 éves korosztályból csupán 3 százalék tartozik a „sokszor hallgatók” közé. Ennek megfelelően magas a „sokszor hallgatók” életkora, ezek átlaga 61 év. Ennek a csoportnak 57 százalékát nő, 79 százaléka legalább egyszer hetente saját hanghordozóból is

Komolyzene-hallgatás rádió

1. ábra

1. táblázat

Komolyzene-hallgatás rádió, szociodemográfiai szempontból (%-ban)

	Heti gyakoriság		
	több mint 3x	1–3x	kevesebbszer mint 1x
összesen	8	11	10
férfiak	8	12	11
nők	8	10	9
<i>Korosztályok</i>			
14–29	3	9	8
30–49	3	8	10
50–64	11	12	11
65 év felett	14	13	10

hallgat zenét, 59 százaléka legalább egyszer negyedévenként hangversenyre is elmegy.

Az „egyéb hallgatói kör” (egy-három alkalommal hetente) strukturálisan kevésbé különbözik a komolyzene „sokszor hallgatói” körétől (52% nő; átlag életkor 55 év; 72% hallgat komolyzenét legalább egyszer hetente saját hanghordozóból). Csupán a koncertlátogatás gyakorisága különbözik a „sokszor hallgatók”-étől (38% legalább egyszer negyedévenként).

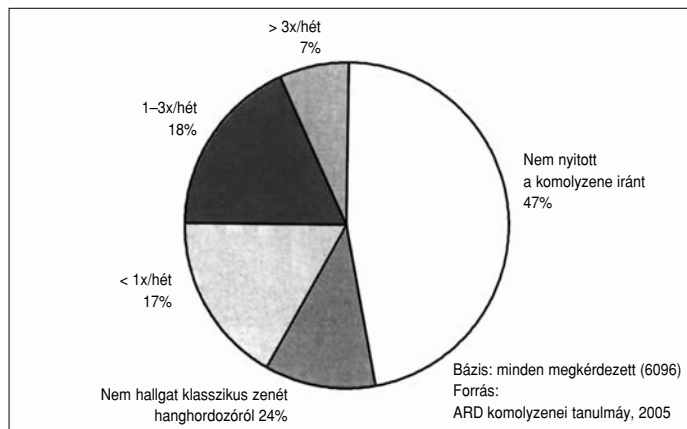
A rádióból komolyzenét „ritkán hallgatók” (kevesebbszer mint egyszer hetente, 10%) kissé fiatalabbak (átlag életkor 53 év). Ők saját hanghordozókból (23% legalább egyszer hetente) és koncertteremben (24% legalább egyszer negyedévenként) is relatíve kevés komoly zenét hallgatnak. Annak a csoportnak az átlag életkora, amelynek tagjai vonzódnak a komoly zenéhez, de a rádiót zenehallgatásra egyáltalán nem használják (24%) 47 év, és a „ritkán hallgatók”-kal összehasonlítva kissé jobban használják saját hanghordozóikat (36% legalább egyszer hetente).

Hanghordozók dominanciája

Az össznépszerűség körében a komolyzene hallgatás nagyobb mértékben történik a hanghordozók, mint a rádió révén. Majdnem fele a komolyzene kedvelőknek, mintegy 25 százaléka a népességnek, legalább egyszer hetente hanglemezen vagy CD-n – MP3 lejátszón is – sajátmaga által elhatározott időben és módon hallgat zenét. A komolyzene kedvelők 11 százaléka számára a hanghordozók nem játszanak szerepet. (lásd 2. grafikát) Strukturálisan ismét a nők és idősebbek tartoznak ebbe a csoportba (lásd a 2. táblázatot)

Komolyzene-hallgatás hanghordozóról

2. ábra

2. táblázat

Komolyzene-hallgatás hanghordozóról, szociodemográfiai szempontból (%-ban)

	Heti gyakoriság		
	több mint 3x	1–3x	kevesebbszer mint 1x
összesen	7	18	17
férfiak	6	16	16
nők	9	20	18
<i>Korosztályok</i>			
14–29	2	9	10
30–49	4	16	20
50–64	11	23	19
65 év felett	15	24	16

Zenehallgatás koncerten

A komolyzene hangversenyteremben, operában vagy még templomi koncerteken is történő befogadásának nagyságrendje megfelel a rádiopotenciálnak, akkor is, ha itt más sűrűségi skálát kell alapul venni. A felnőtt népesség 7 százaléka egyszer vagy többször megy el hangversenyre, további 11 százaléka egyszer egy negyedévben. Összességében a népesség 42 százaléka van kontakta a komolyzenével koncert teremben, operában vagy templomi hangversenyen (lásd a 3. grafikát). Strukturálisan ismét az idősebb korosztály az aktívabb (lásd a 3. táblázatot).

Milyen nagyságrendű az átfedés ezek között a csoportok között? Először is meg kell állapítani, hogy a népesség 18 százaléka hallgat komolyzenét saját hanghordozóin de rádióon nem. Emellett van egy 19 százalékos csoport, amelyik hangversenyeket látogat, de nem hallgat zenét a rádióból. Ezzel szemben a komolyzene-hallga-

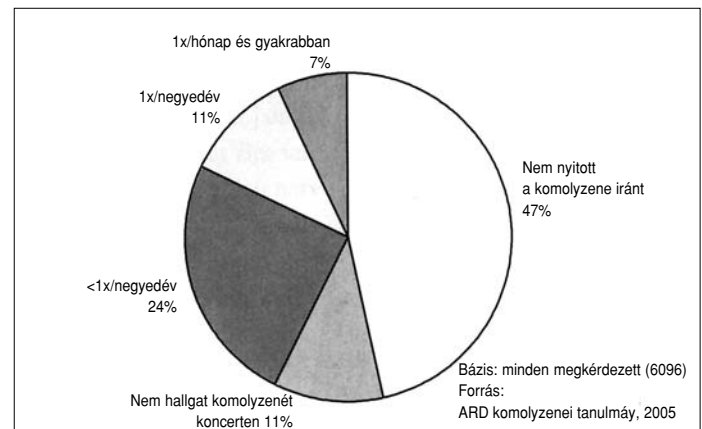
Klasszikuszene-hallgatás koncerten (%-ban)

3. táblázat

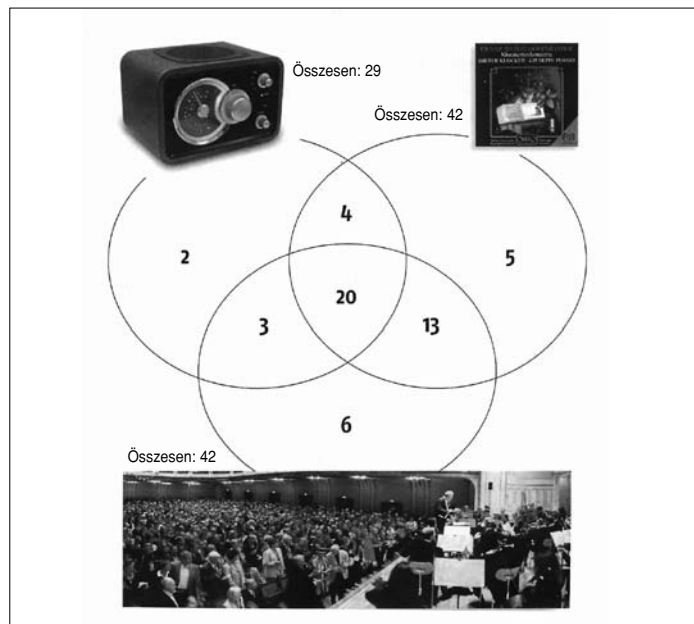
	Heti gyakoriság		
	több mint 3x	1–3x	kevesebbszer mint 1x
összesen	7	11	24
férfiak	6	9	21
nők	8	12	28
<i>Korosztályok</i>			
14–29	3	3	13
30–49	4	8	24
50–64	9	17	29
65 év felett	13	16	31

Koncertlátogatók (klasszikus, templomi koncert, opera)

3. ábra

Átfedések a komolyzene-hallgatók különböző csoportjai között

tók közül csak 5 százalék kötődik a rádióhoz, és nem hallgat zenét hanghordozókról, valamint 6 százalék nem jár koncertre. A rádióhallgatás a hanghordozókkal és koncertekkel szemben nyilvánvalóan ritkábban történik kizárólagosan. Ettől eltér a népesség 20 százalékos csoportja, amelyik a zenehallgatás adta mindhárom élmény-lehetőséget rendszeresen kihasználja (lásd a 4. grafikát)

Különböző komolyzene-hallgatási típusok

Hogyan kötődik a klasszikus zene a mindennapokhoz? Hogyan különböztetjük meg azokat akik a zenét különleges alkalmakkor vagy bizonyos hangulat-helyzetekben hallgatják, azoktól, akik számára a klasszikus zene a mindennapok részét képezi, amivel érzelmileg erősen azonosulnak? Meg tudunk-e különböztetni hallgatói csoportokat, amelyek túlnyomó részben, csak meghatározott, válogatott darabokat, vagy zeneszerzőket hallgatnak és olyanokat, amelyek nyitottak az újdonságok felé?

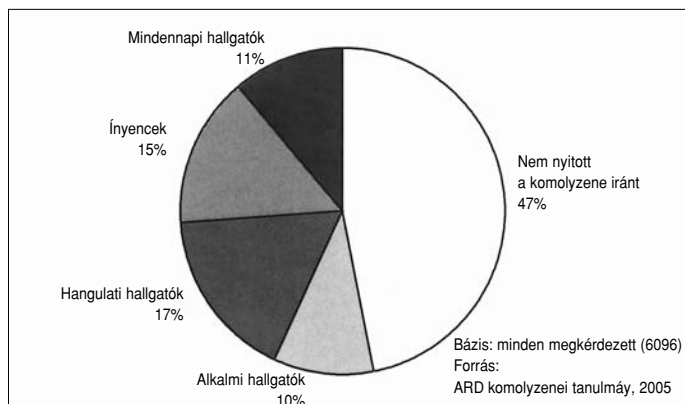
Az említett variánsok alapján a komolyzene kedvelők négy, egymástól szigorúan elválasztható csoportját különböztethetjük meg: a „mindennapos”, az „ínyenc”, a „hangulati” és az „alkalmi” hallgatókat. A „mindennapos” hallgatókra (11%) a klasszikus zenével való magas azonosulás jellemző, és az hogy a zene életük részét képezi. Az „ínyenc” csoportnál (15%) a zene mint az élet gazdagításának eszköze tekinthető. A zeneválogatás kissé több ismeretet árul el, mint a „mindennapos” csoportnál, modernebb művek is a repertoárhoz tartoznak. A „hangulati” csoport (17%) számára a zene jelentősége nem olyan mélyreható mint az előző két csoportnál. A zenét túlnyomó részben bizonyos alkalmak keretében hallgatják. A komolyzene leginkább távolságtartói az „alkalmi” csoport (10%) tagjai, akiknek alapjában véve nincs konkrét affinitásuk ehhez a zenéhez, amint azt az elnevezésük is elárulja, csak bizonyos alkalmakkor kerülnek kapcsolatba a komolyzenével (lásd az 5. grafikát).

Különösen a „mindennapos” csoport számára van a rádióhallgatásnak nagy jelentősége: 57 százalékuk legalább egyszer hetente hallgat klasszikusokat a rádióból. Az „ínyenc” itt 49%-on állnak. Ugyanakkor mindkét csoport erősen használja a saját hanghordozókat

4. ábra

A komolyzene jelentősége a klasszikus zene-hallgatók különféle csoportjainál

5. ábra

zót: 71 százaléka a „mindennapos” hallgatóknak és 67 százaléka az „ínyencek”-nek legalább egyszer egy héten. A hangverseny-látogatás is fontos. Sem a „hangulati”, sem az „alkalmi” hallgatóknak nincs mélyebb kapcsolatuk az egyéni hanghordozókkal vagy a koncert-termekkel. A befogadó csoportok szembeállításával világossá válik, hogy a rádió lényegileg azon fontos csoportokat szólítja meg, amelyek a komolyzenéhez intenzív kapcsolatot táplálnak.

Hanghordozókat igen, de rádiót nem

Ha szembe állítjuk a felnőtteket akik a komolyzene miatt a rádiót nem kapcsolják be, de a klasszikus zenét lemezekre vagy CD-n hallgatják azokkal, akik a zenehallgatáshoz minden médiumot, a koncertlátogatást is beleértve felhasználják, egyértelműen felismerhetők a strukturális különbségek. Azok, akik hanghordozókat igen, de rádiót nem hallgatnak, lényegesen fiatalabbak (átlagkor 45,7 év, 50 év alattiak 62%), mint a másik csoport, amelyik a rádiót is hallgatja (átlagkor 56,7 év, 50 éven alattiak 28,5%). A nemek tekintetében csupán csekély a különbség. A nők dominálnak mindkét csoportban (57 ill. 56%).

A felvázolt befogadási típusoknál pregnánsan kitűnik, hogy azok, akik a hanghordozókat használják de nincs kapcsolatuk a rádió sugárzott klasszikus zenével, nagymértékben a „hangulati” csoporthoz tartoznak (17%) vagy „alkalmi” hallgatók (10%). A „mindennapos” hallgatók kerek 11 százalékkal és az „ínyenc” a 15 százalékkal viszonylag kisebb csoportot alkotnak. Ez azt jelenti, hogy a klasszikus zene azon kedvelői, akiknek a zene nem képezi a mindennapi élet fontos elemét, inkább mellőzik a rádióhallgatást, mint azok, akikre nem ez a jellemző. Pozitívabban fogalmazva: az „ínyenc” és „mindennapos” hallgatók (összesen 26%) erős mértékben alkotják azoknak a csoportját, akik minden forrást kihasználják a klasszikus zene élvezetéhez, saját lemez- és CD-gyűjteményüket, a koncerttermet és természetesen a rádiót is.

Hol található vajon a közlekedési sorompó a rádióhoz vezető úton azoknál, akik a klasszikus zenét szeretik, de a rádiót mégsem hallgatják? A tanulmány a rádióhallgatást akadályozó konkrét okokat kutatja.

A rádióból sugárzott klasszikus zene hallgatásának akadályai

Amint az az eddigiekből kitűnik, a komolyzene kedvelőinek majdnem kétharmada (a népesség 34%-a) a klasszikus zene hallgatásához vagy (már) egyáltalán nem, vagy hetente kevesebbszer,

mint egyszer kapcsolja be a rádiót. Az okok sokfélék. A közép-pontban maga a rádió strukturális sajátossága áll, aminek következtében a hallgatók a zenedarabokat nem önmaguk válogathatják ki, hanem a felkínált program-menetet kell követniük. Az igények, amik itt megfogalmazódnak az egyéni CD- és lemezgyűjtemény által keletkezett függőségből fakadnak. A komolyzenét időkorlátok és amellet helyhez kötöttség nélkül (egészen az MP3 lejátszóig ill. iPod-ig) hallgatni azért vonzó, mert a hangulatnak és igényeknek megfelelő darabokat a saját repertoárból lehet kiválogatni.

Ennél a csoportnál a komolyzene hallgatásának mentálisan alig van kapcsolata a rádióhoz. A komolyzenét mint valami mindennapokból kiemelkedőt élék meg, amelynek élvezete nyugalmat és figyelmet igényel, egy olyan tartást, amit a rádió ilyen mértékben nem követel meg. Két komponens találkozásáról van szó: élvezeti tapasztalat a komolyzenével kapcsolatban az egyik oldalon és a rádióval kapcsolatos tapasztalat (és meghatározás) a másik oldalon. Az egyéni ízlés szerinti, időkorlátozás nélküli lemez- és CD-hallgatás során évtizedek alatt kialakult zenehallgatási szokás miatt ez a csoport a rádiót teljesen mellőzi, vagy csak hézagpótlóként használja. A rádiónak strukturális okokból nincs esélye ennek a befogadási igénynek eleget tenni. A tanulmány azonban azt is megmutatja, hogy a zenekedvelők eme nagy csoportja távolságtartásának a rádiótól, annak konkrét programjainakhoz kevés köze van. Nem tartja azt sem „nehéz”-nek, sem „régimódi”-nak. Még a hangminőség sem állít számottevő korlátokat.

Igénybevételi minta a klasszikus zene napi hallgatásához

Mi a rádió erőssége és funkciója a klasszikus zene napi hallgatásánál? Milyen hasznossági és figyelemfelkeltő motívumok állapíthatók meg? A klasszikus zenét a választott médiától függetlenül leginkább délután, kora este, és kora estétől késő estig hallgatják. Ez mind a hétköznapiakra, mind a hét végére érvényes. A rádió közvetítette zenét főleg kora reggel, délelőtt és délben hallgatják. A nap folyamán a rádióhallgatás jelentősen csökken. A rádióhallgatás csökkenésének kiegészítéseként az individuálisan meghatározott hanghordozók nyerne teret. Ami az odafigyelést illeti ez leginkább az esti vagy késő esti zenehallgatást jellemzi. A nap első részében – amikor a rádióhallgatás dominál – a figyelem lazább, a zene sokszor más tevékenységek háttérjelenségévé válik.

A klasszikus zene rádióhallgatási szokásai

A ma gyakori háttérzenélés messzemenően jellemzi a klasszikus zene hallgatójának hozzáállását a rádió zenei műsoraihoz. A klasszikus zenét elsősorban kellemes, szórakoztató funkciója miatt hallgatják. Amiben a klasszikus zene kedvelői számára a saját CD-gyűjteményhez képest a rádió mégis előnyt jelenthet, az a változatosság, meglepetés és újdonságok felfedezése.

A rádióban hallható klasszikus zenének sokféle igényt kell kielégítenie: szórakoztató módon elsősorban örömet okozzon, ugyanakkor legyen a program érdekes, nyújtson többletet a lemezhallgatáshoz képest, legyen változatos, meglepő, az ismert zeneszámok mellett ismeretlenek és szokatlanok is hangozzanak el, nem utolsósorban zenetörténetek és zenekritikusok ismertetésével vagy méltatásával.

Komolyzenei programok bővített koncepcióval

Az elmúlt években a klasszikus- és kulturális programok repertoárja szélesedett, és nyitott lett más műfajok felé. Vegyes programok jöttek létre, amelyek nem kizárólagosan a klasszikus zenét hanem a határos zenei műfajokat is képviselték, mint pl. a jazz, a sanszon, a világzene vagy az igényes popzene. A jelen tanulmány eredményei igazolják ennek a programstratégiai döntésnek a helyességét. A megkérdezett komolyzene kedvelők többsége elfogadja kiegészítésként más zenei irányzatok jelenlétét is a klasszikus adón. Az itt leírt szélesített zenei koncepciót minden korcsoport jobban elfogadja mint elveti. Különösen a fiatalabb generáció támogatja jelentősen. A vegyes programok elfogadottsága leginkább a 65 éven felülieknél polarizálódik. Abból kiindulva, hogy ez a koncepció főleg a zenekedvelő utánpótlást vonzza, az új profilírozás jövő-meghatározónak tűnik. Azzal a reménnyel kecsegtet, hogy több embert hoz kapcsolatba a komoly zenével, mint a „tisztán” klasszikus zenei programok.

A koncertközvetítések jelentősége

A megkérdezettek többségének az a véleménye, hogy a rádió koncertközvetítései azért nélkülözhetetlenek, mert sok ember számára ezek teszik lehetővé a regionális vagy lokális zenei életben való részvételt. A koncertközvetítések ezért fontos hozzájárulást jelentenek a régióval és a Német Szövetségi Köztársasággal való azonosuláshoz, valamint lehetővé teszik, azt, hogy a zenei együttesek a hangversenytermek keretein túl is ismertté válhassanak.

Végeredmény

Összefoglalva az eddigieket, meg kell állapítani, hogy a rádió sugározta komolyzene relatíve sokakat megszólít. Az a „mindennapi” vagy „ínyenc” hallgató, aki szívesen teszi ki magát a zene hatásának, sőt szeretne ezen a téren további ismeretekre szert tenni, nem nélkülözi az ARD kulturális csatornáinak klasszikus kínálatait. A szerkesztőknek azonban figyelemmel kell lenniük arra is, hogy releváns része a rádióhallgatóknak mellékesen hallgat zenét, és hogy azok aránya, akik különösen korareggel és a nap első felében hallgatják a legnagyobb figyelemmel és odaadással azt, igen csekély. Ez megváltozik délutánra és estére. Akkor az egyéni hanghordozók individuális választási lehetősége különösen nagy konkurenciát jelent. Fel kell tenni a kérdést, hogy miképpen lehetne a közp generációt mint célcsoportot a rádió számára jobban megnyerni. A nyitás más műfajok felé már kipróbált, és sikeres eszköznek tűnik. Jó módszer ez az úgynevezett komoly zenének, az úgynevezett szórakoztató zenével szemben történő, – a szakmabeliek számára már rég túlhaladott – elszigetelésének leküzdésére is.

Jelentős kommunikációs intézkedésekre volna még szükség a rádió egyedülálló kvalitásainak tudatosításához, mindig újabb utak megnyitásához a klasszikus zenéhez. A komolyzene sugárzásához a magas szakmai, zenei zsumnalisztikai kompetencia, a már említett célcsoportok érdeklődésének mindig újbóli felkeltéséhez – a háttér zenélést kivéve – nélkülözhetetlen.

A rádiótól távolságot tartókra való tekintettel, különleges figyelmet kellene fordítani a célcsoportokra vonatkozó Internet oldalak továbbfejlesztésére, hogy a rádió komolyzene kínálata áttekinthetőbb, a specifikus produkciók és közvetítések elérhetősége könnyebb legyen.

Das Orchester 2006/12.